

V. Tardy – osobnost v různých situacích

Vladimír Tardy (1906–1987) byl představitelem první generace poválečné psychologie, velkým učitelem a myslitelem.

V. Tardy pocházel ze šlechtického rodu Tardyů, z uherské větve evangelíků helvétské konfese, kteří do Čech přišli po vydání tolerančního patentu. Narodil se v Lounech, v mimořádně duchovně podnětné rodině – dědeček byl významným českým vlastencem, otec evangelickým farářem, strýc významným českým egyptologem. Po otcově smrti se matka s dětmi odstěhovala do Prahy. Zde Tardy vystudoval matematiku a fyziku na PF UK a filozofii a psychologii na FF UK.

V. Tardy se stal prvním ředitelem akademického PÚ ČSAV, byl profesorem psychologie UK, v letech 1960–1967 též vedoucím katedry psychologie FF UK a signatářem Charty 77. Ve svých pracích se V. Tardy věnoval převážně psychologii osobnosti, dále pak obecné psychologii, vývojové psychologii a dějinám psychologie.

V psychologii osobnosti vytvořil **syntetickou koncepci** při šíři záběru od charakterologie přes psychologické typologie, grafologii, psychoanalýzu, psychologii individuálních odlišností až k faktorové analýze. Důraz klade na zohlednění **situace osobnosti** při jejím posuzování.

Prvním pokusem o vystižení individuálních rozdílů je přisouzení určitých vlastností jedinci absolutně. Tak se říkává o jednotlivých lidech, že jsou egoističtí, bezcharakterní, ušlechtilí, tvrdohlaví atd. Ale chování jedince závisí jak na individuálních dispozicích, tak na situaci. Podíl obojího bývá různý. Slovo podíl můžeme chápat kvantitativně nebo v širším smyslu jako účast, což je výstižnější.

Vztah k situaci bývá naznačen již v běžných názvech osobních vlastností. Tak např. závistivý projevuje závist v situaci, když zjistí anebo se jen domnívá, že někdo jiný má to, co si sám přeje. Slovem závistivý se označuje silný stupeň této vlastnosti, protože v menším stupni je tato vlastnost častá. I mnoho jiných osobních rysů vyžaduje sociální situaci, např. soucitnost, škodolibost, vzdorovitost, sklon poroučet. I když jde o vlastnosti obecné, nejsou beze vztahu k situaci. Např. slovem „klidný“ je míněna zejména situace, kde se osobní klid

determinující tendence na celý průběh představ. Okolnost, že představy se nevyvolávají náhodně, např. jen podle své reprodukční síly nebo asociační připravenosti, ale že při myšlení, při práci tvořivé představivosti vědecké i umělecké, jakož i při upamatování se a vzpomínání, se vynořují podle určitého plánu, lze vysvětlit právě účinkem vůle. Tak vypožoroval Lindworsky souvislosti vůle s jinými funkcemi.

V. Tardy – „síla vůle“

Vladimír Tardy (viz kapitola Osobnost) se vyslovil i k otázce vůle. V „lidové“ psychologii se o někom říká, že má silnou nebo slabou vůli. Tardy se chce vyjadřovat přesněji a hledá způsob, jak vůli měřit, abychom mohli mluvit o její síle. Nejhrubší míru získáváme tím, že někdo odhaduje jednu a tutéž vlastnost u různých lidí jako větší nebo menší buď srovnáním dvojice jedinců, nebo zařazením do stupnice (např. 1–5).

Aby to byla míra vlastnosti, požaduje se stálost tohoto odhadu i po delší době. Tím se liší od hodnocení stavů (např. stavu rozčilení), neboť stavy bývají rychle proměnlivé, kdežto vlastnosti se mění zpravidla pomalu. Problémem zůstává také chyba pozorovatelů při takovém výzkumu. Měření volních vlastností nedosahuje zdaleka té přesnosti jako měření schopností. Proto je účelnější rozlišovat několik volních vlastností.

I když si vezmeme např. určitější volní vlastnost jako vytrvalost, přece se neprojevuje zcela jednotně. Známé jsou případy sebevlády, ukázněnosti ve sportovní činnosti, jimž neodpovídá ukázněnost téhož jedince v jiných situacích. To, co se jeví jako obecná volní vlastnost, může být zčásti odvozeno z motivačních vlastností, ale u každého člověka poněkud jinak. Neplyne z toho však, že by ráznost nebo vytrvalost byla jen souborem rozmanitých motivačních vlastností podporujících započetí nebo dokončení činnosti.

Snadnost zahájení jednání i při představě nebo přítomnosti překážek a schopnost dokončit činnost závisí i na tom, jak často byly dříve podobné situace zvládnuty. Jde tu jednak o výše zmíněný přenos z podobných situací, jednak přímo

o opakování stejného, které se postupně stává zvykem. Tato zvyková složka volních vlastností se nejeví úsilím vůle, nýbrž právě naopak zbytečností úsilí, které bylo zprvu potřebné k zahájení, provádění nebo dokončení činnosti. Volní vlastnosti jsou tedy samy podmíněny rozmanitými konkrétnějšími dispozicemi ať motivačními či zvykovými.

M. Brichcín – vůle, volní procesy a volní vlastnosti

Milan Brichcín (nar. 1930) se začal vůlí zabývat již během studia psychologie. Po působení na katedře psychologie Institutu tělesné výchovy se stává členem psychologických pracovišť filozofické fakulty UK a později vedoucím Psychologického ústavu FF UK v Praze.

M. Brichcín uplatňuje systémový princip. Spojuje analytickou experimentální práci s teoretickým zobecňováním. Vypracoval strukturálně-funkční model psychiky a osobnosti, který prezentuje různé psychologické faktory jako vzájemně propojené složky jednotného systému, zajišťujícího řízení a regulaci lidských aktivit. Tím přispěl k přesnějšímu vystižení jednoty psychiky a činnosti.

Brichcín provedl syntézu teoretických a experimentálních poznatků o řízení individuální i skupinové činnosti lidí a zobecnil závěry o jednotné struktuře cyklu řízení při cílevědomé regulaci, při cílesměrném působení a při řízení složitých procesů v umělých systémech. Vytvořil originální teoretickou koncepci vůle, volních procesů a volních vlastností osobnosti, kterou publikoval v práci „Vůle a sebekontrola“.

Volní procesy a volní vlastnosti jsou podle Brichcína určující pro individuální způsob řízení vnitřních i vnějších aktivit. Projevují se zejména v situacích jako osvojování zadaných úkolů a kladení vlastních cílů, sestavování plánu, příprava k realizaci činnosti, příprava na zvládnutí nových nároků prostředí, ve kterém člověk pracuje a žije, apod. Volní vlastnosti – např. iniciativa, cílevědomost, činorodost, rozvážnost, odpovědnost, rozhodnost, snaživost, vytrvalost odpovídají individuálním zvláštnostem způsobu, jakým lidská osob-